تاریخ سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران

به اهتمام انجمن علوم سیاسی ایران

ساسان کریمی

پویشگران آینده امیدبخش
انجمن ایرانی مطالعات جهان
انجمن علوم سیاسی ایران Iranian Political Science Association
دانشکده مطالعات جهان

تبارشناسی سیاست خارجی انقلابی ایران

تحلیل ریشه های تاریخی، طیف های ایدئولوژیک و تحولات تا ۱۳۵۹

(جلسه اول)ارائه شده بر اساس مباحث کارگاه تاریخ سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران

تداوم تاریخی و چارچوب نظام بین الملل)۱۳۳۲–۱۳۵۷(

۱ .بستر نظام دو قطبی و رژیم پهلوی

-نظام دو قطبی جنگ سرد :سایه سنگین رقابت ابرقدرت ها)آمریکا و شوروی (بر خاورمیانه.

-کودتای ۲۸مرداد ۱۳۳۲ :نقطه عطف تاریخی و شکل گیری وابستگی راهبردی رژیم پهلوی به آمریکا.

-سیاست خارجی پهلوی :نقش آفرینی به عنوان »ژاندارم منطقه «و ستون امنیتی غرب در خلیج فارس.

-شکل گیری نقد انقلابی :وابستگی پهلوی به عنوان عامل اصلی تکوین استکبارستیزی در میان مبارزان.

۲ .اصل تداوم تاریخی در سیاست خارجی

-عدم پیدایش از نقطه صفر :سیاست خارجی انقلاب ۱۳۵۷برآیند تجربیات ۲۵ساله مبارزات است.

-تأثیر تراکم تاریخی :گفتمان های ضدامپریالیستی محصول مستقیم سرخوردگی های پس از ۱۳۳۲است.

-شکل گیری حافظه جمعی :مبارزه با سلطه خارجی به آرمان مشترک تمامی جریان های اپوزیسیون بدل شد.

-تداوم ساختاری :مفاهیم استقلال و نفی سلطه، ریشه در سنت های گفتمانی رقیب پهلوی داشتند.

مدل طیف ها و سنتز ایدئولوژیک جریان های سیاسی

۱ .چپ ترین :حزب توده ایران

ایدئولوژی :مارکسیسم-لنینیسم ارتدوکس

گرایش :وابسته به شوروی و بلوک شرق

۲ .مرکز /وسط :جبهه ملی ایران

ایدئولوژی :ملی گرایی سکولار)مصدقی(

گرایش :استقلال طلبی و موازنه منفی

۳ .راست :گرایش آیت الله خمینی

ایدئولوژی :اسلام گرایی انقلابی و فقاهتی

گرایش :نفی کامل سلطه شرق و غرب

سنتز ۱و ۲ :چریک های فدایی خلق

برآیند :چپ مارکسیستی +ضدامپریالیسم ملی

نماد :مبارزه مسلحانه شهری و رادیکالیزم چپ

سنتز ۲و ۳ :نهضت آزادی ایران

برآیند :ملی گرایی مصدقی +نواندیشی دینی

نماد :جریان ملی-مذهبی، قانونی و اصلاح گرا

سنتز نهایی :سازمان مجاهدین خلق ایران

برآیند ایدئولوژیک »چریک های فدایی خلق) «چپ مسلح (و »نهضت آزادی) «اسلام نواندیش(

نتیجه :گفتمان »چپ اسلامی «و ترکیب تحلیل طبقاتی مارکسیستی با پوشش اسلام انقلابی

تکوین مبارزات مسلحانه و گروه های چریکی ۱۳۴۰–۱۳۵۵

ارثیه گفتمانی برای انقلاب

-رادیکالیزه شدن فضای سیاسی :غلبه گفتمان ضدامپریالیستی بر اصلاح طلبی.

-شهادت طلبی و ایثار :ورود ادبیات مبارزاتی چپ و مذهبی به فضای عامه.

-بی اعتمادی عمیق به غرب :فرآیند جامعه پذیری سیاسی نسل انقلابی ۵۷.

-آمادگی برای قطع روابط :زمینه سازی ذهنی برای تقابل مستقیم با آمریکا.

ظهور جنبش های چریکی

-واقعه سیاهکل)۱۳۴۹ :(جرقه‌زنی مبارزه مسلحانه توسط چریک های فدایی خلق.

-سازمان مجاهدین خلق)۱۳۵۰ :(گرایش اسلام گرایی چپ و مبارزه چریکی شهری.

-نقد استعمار و استکبار :مبارزه با مستشاران نظامی آمریکا و نمادهای پهلوی.

-شهادت و حبس رهبران :اسطوره سازی از مبارزه مسلحانه در جامعه.

مبارزات سیاسی و مسالمت آمیز

-جبهه ملی دوم)۱۳۳۹ :(تلاش برای احیای چارچوب های قانون اساسی مشروطه.

-نهضت آزادی)۱۳۴۰ :(سنتز ملی-مذهبی توسط بازرگان و طالقانی.

-قیام خرداد ۱۳۴۲ :ورود آیت الله خمینی و تحریم موازین پهلوی.

-سرکوب خونین ۱۳۴۲ :انسداد کامل مجاری مبارزه مسالمت آمیز.

تاریخ دقیق	سازمان	واقعه	هدف / توضیح
۱۹ بهمن ۱۳۴۹	فداییان خلق	عملیات سیاهکل	حمله به پاسگاه ژاندارمری سیاهکل؛ نقطه آغاز عملیات مسلحانه علنی فداییان
۱۸ فروردین ۱۳۵۰	فداییان خلق	ترور سپهبد ضیاءالدین فرسیو	رئیس اداره دادرسی ارتش؛ در حمله ۱۸ فروردین زخمی شد و ۲۲ فروردین در بیمارستان درگذشت. بنابراین اگر معیار «روز حمله» باشد ۱۸ فروردین و اگر معیار «روز مرگ» باشد ۲۲ فروردین است.
۱۶ اردیبهشت ۱۳۵۱	مجاهدین خلق	ترور ستوان علاالدین جاویدمند	مأمور پلیس؛ در خیابان خورشید تهران
۳ خرداد ۱۳۵۱	مجاهدین خلق	ترور جلیل ایلکا	مأمور پلیس؛ میدان شاه تهران
۲۲ مرداد ۱۳۵۱	فداییان خلق	ترور سرلشکر سعید طاهری	رئیس کل زندان‌های شهربانی؛ در تهران‌پارس
۱۲ خرداد ۱۳۵۲	مجاهدین خلق	ترور سرهنگ لوئیس هاوکینز	مستشار نظامی آمریکایی؛ در تهران
۲۰ مرداد ۱۳۵۳	فداییان خلق	ترور محمدصادق فاتح یزدی	مالک جهان‌چیت و چهره سرشناس اقتصادی در کرج
۹ دی ۱۳۵۳	فداییان خلق	ترور علینقی نیک‌طبع	بازجوی ساواک؛ در خیابان متین‌دفتری تهران
۱۲ اسفند ۱۳۵۳	فداییان خلق	ترور سروان یدالله نوروزی	رئیس/سرپرست گارد انتظامی دانشگاه صنعتی آریامهر؛ مقابل منزلش در نارمک
۱۴ اسفند ۱۳۵۳	فداییان خلق	ترور عباسعلی شهریاری	مرتبط با ساواک و از چهره‌های مهم شبکه نفوذ و اطلاعاتی آن
۲۶ اسفند ۱۳۵۳	مجاهدین خلق	ترور سرتیپ رضا زندی‌پور	رئیس کمیته مشترک ضدخرابکاری؛ راننده او، اسدالله عطوفی، نیز کشته شد. برخی منابع تاریخ را ۲۷ اسفند ثبت کرده‌اند.
۱۶ اردیبهشت ۱۳۵۴	جناح مارکسیست‌شده مجاهدین	قتل مجید شریف‌واقفی	تصفیه درون‌سازمانی؛ شریف‌واقفی از مخالفان تغییر ایدئولوژیک سازمان بود.
۳۱ اردیبهشت ۱۳۵۴	مجاهدین خلق	ترور سرهنگ پل شفر و سرهنگ جک ترنر	دو مستشار نظامی آمریکایی در قیطریه تهران
۱۲ تیر ۱۳۵۴	مجاهدین خلق	ترور حسن حُسنان	کارمند/مترجم ایرانی کنسولگری آمریکا در تهران

PRESIDENT OF THE UNITED

IRNA
Archive

(۱۳۵۷–۱۳۵۵)دکترین حقوق بشر کارتر و دیپلماسی عمومی در پاریس

۱ .دکترین حقوق بشر جیمی کارتر و بازگشایی فضای سیاسی

-انتخابات ۱۹۷۶آمریکا :تغییر اولویت های واشنگتن و فشار بر رژیم های دیکتاتوری متحد.

-فضای باز سیاسی)۱۳۵۶ :(کاهش نسبی شکنجه، بازدید صلیب سرخ از زندان ها و تضعیف ساواک.

-تزلزل در اراده پهلوی :احساس عدم حمایت مطلق آمریکا نزد شاه و سردرگمی در سرکوب قیام.

۲ .هجرت به نوفل لوشاتو و دیپلماسی عمومی هوشمندانه

-تغییر مرکز ثقل از نجف به پاریس)پاییز ۱۳۵۷ :(بهره گیری مستقیم از رسانه های بین المللی.

-تریبون جهانی انقلاب :مصاحبه های روزانه آیت الله خمینی با مطبوعات غربی و پیام رسانی به دنیا.

-تأکید بر مفاهیم عام پسند :ارائه تصویری مردمی، آزادی خواهانه و ضدسلطه بدون افشای تعارضات آتی.

نخستین گام های سیاست خارجی پس از پیروزی انقلاب

خروج از پیمان سنتو (CENTO)و عدم تعهد

-انحلال رسمی ساختار امنیتی غرب در منطقه و لغو قراردادهای نظامی پهلوی.
-پیوستن رسمی ایران به جنبش عدم تعهد (NAM)و اعلام سیاست »نه شرقی، نه غربی.«

قطع رابطه با اسرائیل و آفریقای جنوبی

-تحویل سفارت اسرائیل به سازمان آزادی بخش فلسطین)پایداری آرمان فلسطین.(
-قطع صادرات نفت به رژیم آپارتاید آفریقای جنوبی و اسرائیل.

شکل گیری اجماع ضدآمریکایی

-بدگمانی عمیق انقلابیون به رفتارهای آمریکا)هراس از بازسازی سناریوی ۱۳۳۲.(
-تضعیف تدریجی جریان های چپ وابسته به شوروی و غلبه خط امام.

دیپلماسی دولت موقت)بازرگان -یزدی(

-تلاش برای حفظ روابط عادی با غرب و تعدیل رادیکالیزم انقلابی.
-نگاه حقوقی و بین المللی به روابط خارجی در تعارض با موج رادیکال خیابان.

تاریخ	رخداد	اهمیت برای سیاست خارجی
۲۲ بهمن ۱۳۵۷	پیروزی انقلاب اسلامی	فروپاشی نظم خارجی دوره پهلوی و آغاز بازتعریف روابط ایران با آمریکا، شوروی و منطقه
۲۴ بهمن ۱۳۵۷	شناسایی دولت موقت توسط آمریکا	آغاز رابطه محتاطانه با جمهوری اسلامی
۲۹ بهمن ۱۳۵۷	قطع روابط ایران و اسرائیل و واگذاری سفارت اسرائیل به فلسطینیان	تغییر بنیادین موضع ایران در قبال اسرائیل و مسئله فلسطین
۱۲ فروردین ۱۳۵۸	برگزاری همه‌پرسی جمهوری اسلامی	تثبیت نظام سیاسی جدید و مبنای حقوقی سیاست خارجی جدید
۲۹ فروردین ۱۳۵۸	خروج ایران از سنتو (CENTO)	پایان یکی از مهم‌ترین پیوندهای امنیتی ایران با غرب
۱۳ آبان ۱۳۵۸	اشغال سفارت آمریکا در تهران	نقطه عطف در روابط ایران و آمریکا
۱۵ آبان ۱۳۵۸	استعفای دولت موقت	تقویت نیروهای انقلابی در تعیین سیاست خارجی
۲۰ آبان ۱۳۵۸	دستور کارتر برای تحریم اقتصادی ایران	آغاز مرحله جدید فشار آمریکا
۵ اردیبهشت ۱۳۵۹	عملیات طبس آمریکا برای آزادسازی گروگان‌ها	تشدید تقابل ایران و آمریکا
۲۰ دی ۱۳۵۸	قطع روابط دیپلماتیک آمریکا با ایران	تبدیل منازعه به قطع رسمی روابط
۲۳ اردیبهشت ۱۳۵۹	قطع روابط ایران و آمریکا	در واقع قطع روابط آمریکا با ایران در ۲۰ فروردین/۷ آوریل ۱۹۸۰ رخ داد؛ این مورد را باید با تاریخ دقیق ثبت کرد.
۳۱ شهریور ۱۳۵۹	حمله عراق به ایران و آغاز جنگ ایران و عراق	تبدیل محیط امنیتی ایران به محیط جنگی و محور شدن امنیت منطقه‌ای در سیاست خارجی

بوته آزمون جنگ عراق و تثبیت الگوی سیاست خارجی

تجاوز شهریور ۱۳۵۹و جامعه پذیری دفاع مقدس

۱ .بازتعریف امنیت ملی

-انتقال ثقل از دیپلماسی به دفاع مقدس :بقای ملی در اولویت مطلق قرار گرفت.

-تحکیم خوداتکایی دفاعی :قطع وابستگی نظامی و شکل گیری صنایع دفاعی بومی.

-هم پیمانی عضلانی :بی اعتمادی به نهادهای بین المللی به دلیل عدم محکومیت متجاوز.

۲ .تثبیت خط ضدامپریالیستی

-اجماع ملی بر سر نفی سلطه :ادغام جریان های مختلف در چارچوب دفاع منطقه ای.

-دکترین نه شرقی، نه غربی :ایستادگی هم زمان در برابر حمایت شرق و غرب از صدام.

-صدور ارزش های انقلابی :الگوبرداری گروه های مقاومت منطقه ای از مدل دفاعی ایران.

۳ .میراث برای دهه های آتی

-شکل گیری شاکله سیاست خارجی :چارچوب های فکری ۵۷- ۵۹تا امروز رکن سیاست خارجی ایران است.

-بازدارندگی بومی :درس های تحریم تسلیحاتی ۵۹موشک سازی و دانش هسته ای را شتاب بخشید.

-تداوم نگاه امنیتی :عدم اعتماد بنیان افکن به تعهدات غرب و ائتلاف های منطقه ای.

از توجه شما متشکرم.

ساسان کریمی